

Tradisjonsmusikk i Sørumsund

Det er ingen grunn til å tro at romerikingen i tidligere tider var mindre glad i musikk enn folk fra andre deler av landet.

Dessverre gjorde vår sentrale beliggenhet at denne trolig rike musikktradisjon tidlig ble for-trengt av annen musikk. En ubrutt linje av levende folkemusikk er derfor vanskelig å påvise på Romerike. Da den store folke-musikksamler Ludvig Mathias Lindeman kom til våre områder i 1870, var mye av den levende tradisjonen allerede forsvunnet. Men noe fant han, og Sørumsund er et av områdene med flest nummer i hans manuskripter - 46. Kun en liten del av disse er gjort tilgjengelige på andre måter enn gjennom Lindemans håndskrift. Å lese disse krever spesialkompetanse. Dette er kanskje noe av grunnen til at de i liten grad er kjent. Det vil også kreve et betydelig arbeid å kartlegge opprinnelsen til disse sangene. Noen har vandret fra andre kanter av landet, andre er skillingsviser og enkelte har sin opprinnelse i danske og svenske sanger. En annen utfordring er at Lindeman bare skrev ned et vers - og ikke alltid det første.

Noe av det mest verdifulle materialet fikk Lindeman fra lærer Ole Andersen på Frogner. O. M. Sandvik skriver fyldig i bygdeboka for Sørumsund om at Ole var henfallen til drikk og derfor måtte gå av som lærer i 1865 - 44 år gammel. Det bør i denne forbindelse nevnes at flere lærere fratradte sin stilling på dette tidspunkt fordi skoleloven krevde seminar-utdannede lærere. Ole var uten seminar-utdanning. Kanskje kan historien i dette tilfellet ha fanget opp avsettelse og henfallenhet til drikk i feil rekkefølge?

Bygdeboka nevner også at Ole skrev ned folkemelodier i en liten notisbok ved hjelp av et numerisk system, men at disse var ukjent på det tidspunkt bygdeboka ble skrevet. Ved et besøk ved Musikksamlingen kom jeg over dette lille heftet og gjorde et spennende "oversetterarbeid" til ordinære noter. Heftet inneholdt 10 melodier - noen skillingsviser og noen med et klart folke-musikkpreg. For Lindeman sang Ole bl.a. 20 melodier til tekster av Petter Dass. Det er interessant at han til sammen nedtegnet 31 slike melodier på Romerike. Noen av disse er meget vakre og fortjener å bli brukt.

Når det gjelder storgårdsmusikk og danse-musikk, har Romerike en helt annen plass i musikkhistorien. Overraskende nok har likevel denne musikken blitt viet liten oppmerksomhet. Den eldste dansebok fra Romerike er Balteruds fra 1758. Boken inneholder flere hundre menuetter og andre stildanser inspirert av sentraleuropeisk musikk. Denne musikkformen ble utviklet videre av bl.a. Hans Amundsen Schjelle (1827 - 1906). Navnet hans stammer trolig fra det faktum at han vokste opp på "skille" mellom Sørumsund og Ullensaker. Han var viden kjent, og musikken hans ble spilt over store deler av østlandet. Musikksamlingen på Universitetsbiblioteket har et stort antall av Schjelles komposisjoner.

I forbindelse med arrangementer rundt 2000-års jubiléet ønsker musikkrådet å børste støv av noe av denne gamle, verdifulle musikken fra Sørumsund. Vi vet også at det finnes andre kilder til eldre musikk i Sørumsund enn de vi har nevnt ovenfor. Hvor noe av dette materialet oppbevares er vi usikre på. Har du gamle noter liggende, ber vi deg derfor ta kontakt med musikk- og kulturskolen på tlf: 63 82 54 27.

Magnar Osland

Magnar Osland er rektor ved Sørumsund musikk- og kulturskole og leder av Sørumsund musikkråd.

Einar Aas Haneborg - krigs-seiler og skipsfører fra Sørumsund

Det er i år 60 år siden den annen verdenskrig tok til. Av redaktøren for Artikler fra Blaker og Sørums historielag er jeg blitt oppfordret om å skrive noen ord om min bror, Einar Aas Haneborg. Han ble født på Neslerud 13. august 1921, og døde på Farsund sykehus 26. juli 1992. Som ung skrev han seg for Aas. Men ordet "aas" har fort en uheldig betydning på engelsk, så derfor tok han som sjømann etternavnet Haneborg (sin mors pikenavn). Det er kanskje ikke det mest nærliggende yrkesvalg for en gutt fra Sørums å gå til sjøs, men etter at Einar var ferdig med middelskolen på Rånåsfoss/Årnes i 1937, dro han ut med skoleskipet Christian Radich. Han var nok litt arvelig belastet. Lysten på sjølivet fikk Einar gjennom fortellingene til far og farfar, som begge hadde vært til sjøs og på hvalfangst. Farfar gikk i land og ble rektor. Far ble bonde på Neslerud. For Einar ble det sjøen i hele hans yrkesaktive liv.

Etter utdanning på skoleskipet ble han jungmann på handelsskipet Gausdal. Da den andre verdenskrigen tok til i september 1939 og da Norge ble overfalt 9. april 1940 var Einar på langfart, og i likhet med de fleste norske sjøfolk reiste han i seks år omkring på alle verdens hav uten å se fedrelandet igjen. Mange av dem fant som vi vet sin grav i havet. Konvoifart og torpederinger var en del av krigen. Over 700 norske handelsskip ble senket under den annen verdenskrig, og herav 46 i tida 1. august 1939 til 9. april 1940.

De aller fleste skipsreisene Einar foretok gikk mellom USA og Storbritannia. De raske, moderne norske tankskipene fraktet 40 % av all olje/bensin som kom til Storbritannia under krigen. Men han var også med på å frakte krigsmateriell og utstyr fra USA til Vladivostok i det østlige USSR, til Singapore, Fillipinene og Rangoon i Burma.

En gang vinteren 1941 Einar ankom østkysten av Canada med et norsk handelsskip, ble han invitert til parade og middag på Camp Norway, Lunenburg, Nova Scotia. Middagen ble holdt i anledning av at kron-

prins Olav og kronprinsessen Märtha besøkte leiren. Einar berømmet den norske kongefamilien for deres fedrelandskjerlighed. Både kronprinsen og kronprinsessen samtalte med sjøfolkene og var sterkt opptatt av deres liv og virke. Stemningen blant sjøfolkene var imidlertid sterkt kritisk til den norske regjeringen ved krigsutbruddet, og særlig til forsvarsledelsen i april 1940.

På konvoier over Atlanteren

Fram til august 1942 seilte Einar mye mellom USA og Storbritannia. Til å begynne med gikk de raske norske handelsfartøylene uten eskorte. Men etter hvert ble de tyske ubåtene stadig farligere, og de dro lenger og lenger ut i Atlanteren. Du kunne støte på tyske ubåter langs USAs østkyst. Skipstapene var store, med tilsvarende tap av menneskeliv. Mange sjøfolk druknet eller brant ihjel i den brennende oljen på havoverflaten. Etter hvert måtte handelsfartøylene samles i konvoier under beskyttelse av marinefartøyer. Også handelsskipene ble utstyrt med 4 tommers kanoner forut og akterut, og fikk montert mitraljøser mot flyangrep og ble utstyrt med synkeminer mot ubåter.

Da kong Haakon 3. august 1942 fylte 70 år, ble Einar invitert til festen der også den engelske kongen deltok. Både kong Georg VI, kong Haakon og kronprins Olav inspiserte norske tropper og sjøfolkene fra handelsflåten, og kong Georg gav uttrykk for at den norske handelsflåten var til uvurderlig betydning for de allierte.

26. august 1942 gikk Einar ombord som kadett i destroyeren M/S Eskdale, som sommeren 1942 var blitt levert fra verftet Birkenhead i Liverpool. Dette skulle sammen med Stord bli et av Norges mest berømte krigsskip. Eskdale ble til å begynne med satt inn i konvoi-beskyttelse. Verst var konvoiene til Murmansk, der sjøfolkene kjempet både mot sterk nedising, tyske ubåter og tyske fly som kunne ta av fra nordnorske flybaser. Tapene var enorme. På enkelte konvoier ble halvparten av båtene senket, og sjøfolkene led voldsomt.

Helt uventet ble Eskdale beordret mot Nord-Afrika. Einar fortalte at sjøfolkene ikke forstod dette. Men så en morgen i november 1942 fikk Eskdale sin plass i beskyttelsen av en invasjonsarmada på mellom 800 og 900 skip. Den allierte landgangen i Nord-Afrika var igang.

Ikke før var landgangen over, så ble Eskdale sammen med en stor britisk flåtestyrke beordret til franskekysten. Der stod det natten mellom 11. og 12. desember 1942 et voldsomt sjøslag ved Cape de la Hague. En stor tysk konvoi under beskyttelse av tyske krigsfartøyer skulle komme marskalk Rommels Afrika-korps til unnsetning. Alle de tyske handelsskipene ble senket, og også de aller fleste tyske krigsskipene. Det brennende havet var fullt av levende, sårede og døde sjøfolk. Båtene hadde sporlys og lyskastere på, samtidig som det lyste fra brennende skip og oljeflak. "Vi var ville som dyr," sa Einar.

Eskdale ble sterkt skadet i slaget, tårnet ble skutt av og styrehuset smadret. Det stolte krigsskipet drev helt hjelpeløst omkring i flammene inntil to engelske taubåter kom og slepte skipet inn til Portsmouth. Da de tyske krigsskipene var vekk, kom flyene. De av sjøfolkene som ikke var såret, stupte av utmattelse.

M/S Abraham Lincoln

Fra Portsmouth ble Einar sendt til "M/S Abraham Lincoln" som leder for skytterne ombord. Etter krigen skrev den engelske historikeren Martin Middlebrook et innlegg bl.a. i norske aviser, hvor han etterlyste sjøfolk som hadde deltatt i disse konvoiene:

"Jeg er en engelsk historiker som holder på å skrive en bok om et slag som fant sted i Nord-Atlanteren i mars 1943. I dette slaget ble to allierte konvoier - SC 122 og HX 229 - underveis fra New York til England, angrepet av et stort antall tyske ubåter. 22 handelsskip ble senket, det største konvoitapet i Atlanteren under krigen." Middlebrooke skrev at han gjerne ville komme i kontakt med offiserer eller mannskap som tjenestegjorde om bord i

disse skipene, blant dem "Abraham Lincoln".

Einar Aas Haneborg var av dem som var ombord, og han skriver et tilsvarende til den engelske historikeren (her oversatt til norsk): "Jeg var ombord på M/S Abraham Lincoln, og vi så at "Elin K." ble senket like ved oss. Like aktenfor oss ble kokeriet "Southern Princess" torpedert, og det ble en fryktelig brann. En ubåt forsøkte å gå opp mellom tankskipene, men da periskopet kom over vannet, skjøt vi med 4 tommerskanonene på den. Det samme gjorde flere andre av fartøyene. Det utviklet seg til et voldsomt sjøslag. De allierte krigsskipene slapp et stort antall synkeminer som utløste kraftige sprengninger og rystelser. Skadde og brennende skip ble liggende etter konvoien. Oljen på havet brant over store havområder, og Abraham Lincoln satte full fart for å komme klar."

Det som hadde skjedd, var at en tysk ubåt hadde fått se konvoien straks utenfor USAs østkyst. Den hadde så fulgt etter i dagevis og samtidig kalt andre tyske ubåter fra Atlanteren og de franske basene til området. De tyske båtene brukte ulveflokkprinsippet. Krigshistorikeren Middlebrook anfører at tyskerne hadde minst 42 ubåter med i kampene, som pågikk helt inn i Irskesjøen. Det var grov sjø de siste døgnene. "Abraham Lincoln" hadde 1.200 tonn ammunisjon i luke nr. 1. Ellers mye krigsutstyr. Båten var søkklastet som alle de andre. Og den kom vel fram til Liverpool.

Mens han var der, fikk han et brev fra meg. Fra den hemmelige postforsendelsen på Rånåsfoss stasjon sendte jeg et brev med denne adressen: Einar H. Aas, M/S Gausdal, Nortra Ship, The Norwegian Embassy, London. Brevet ble en attraksjon blant sjøfolk. At det kom fram, må en konduktør på bakerste vogn på toget til Kongsvinger og Charlottenberg ta hovedæren for.

Krigslykken snur - alliert invasjon

Sommeren 1943 kom den britisk-amerikanske invasjonen i Italia. Italienerne kapitulerte lenge før kampene var over, den

3. september 1943, både på Korfu og fastlandet. Men tyskerne fortsatte kampene på egen hånd, og ydet en voldsom motstand. Einar var ombord på M/S Nyhorn, som ble sendt til Neapel og Torre Annunziata, og var der i tiden 19. til 31. mars 1944. De allierte armeene hadde da hatt en svak framgang der. Det mest dramatiske var likevel et stort utbrudd av vulkanen Vesuv.

Til invasjonen i Normandie 6. juni 1944 var det samlet et enormt antall handelsskip, krigsskip og landgangsfartøyer. Einar sa at det var ikke seilingen, men all ventingen som var det verste. Handelsskipene kunne ikke gå inn til franskekysten før de midlertidige nye havneanleggene var bygget, eller eksisterende franske havneanlegg var erobret. Tyske fly og tysk luftartilleri angrep. Det var grov sjø og stor skipstetthet. Omfanget av invasjonsarmadaen, utstyret og antall soldater var overveldende. Alle lå med tøyet på som under vanlig konvoi-tjeneste; men nå var også all form for søvn utelukket i dagevis. Folk holdt på med det de var satt til inntil de stupte av utmattelse.

Det var nesten ingen av sjøfolkene våre som kom hjem til frigjøringsfeiringen i Norge i mai 1945. Mange var også med på de siste kampene i Østen, som var meget rå og brutale. Å komme i japansk fangenskap var grusomt. Skipet til Einar var ved Filippinene. Etter seks års nådeløs kamp på de sju verdenshav kom de norske sjøfolka hjem litt etter litt.

Høsten 1945 kom Einar med et norsk handelsskip til Trondheim en regntung og mørk kveld. Sjøfolka gikk en tur i land, og gikk tause ombord igjen for natten. Det var ingen røde løpere lagt ut for dem. Ingen begeistrede folkemengder som ropte hurra.

Eldre år i Farsund

Nå var ikke Einar verst stilt, som kunne komme hjem til en aliminnelig bondegård i Sorum med mat, seng og ingen påtrengende økonomiske problemer. Men krigen hadde

satt sine spor. Minnene kom om natten. Einar "reiste seg" bedre enn mange krigsseilere, men bare de første 30 årene. Han tok styrmannsskolen på Ekeberg ved Oslo. Her traff han igjen mange kjente fra sjø og krig. Som ferdig utdannet styrmann reiste han igjen til sjøs i utenriks fart. Det neste var skipsfører-eksamen. Einar seilte i en årrekke som overstyrmann og til slutt som kaptein. Farten var ofte på Afrika, Den persiske gulf, Filippinene, Australia og Stillehavet til California. En periode seilte han på de store sjøene mellom USA og Canada.

Etter årtier på dekk kom åreknuter i bena. Det ble operasjoner. Han hadde familie og gikk i land. Han arbeidet først som salgskonsulent og senere som sjef i et firma som solgte skipsutstyr; flåter, redningsutstyr. m.m. til handelsflåten. Einar kjente gjennom mange år til sjøs mange av sjøfolka personlig, og salget gikk godt.

Einar var nok glad i sin gamle bondefamilie og i sin egen byfamilie, men han var blitt sjømann for alltid. På sine eldre dager tenkte han mer og mer på sjøen og livet der. Krigsseilasen slapp aldri taket helt, plutselig var minnene der lys levende.

Etter en turbulent tid slo han seg ned i Farsund. Det var en by med lange sjøfartstradisjoner, med ansiktet mot havet og Europa. Han traff igjen noen av de gamle sjø-ulkene han hadde seilt sammen med, og kunne gang på gang leve opp igjen det utrolige livet de hadde levd på verdenshavene. Han følte seg hjemme der. Han var medlem av Sjømannsforeningen og Krigsseilerforeningen i Farsund, som han elsket.

Han planla å feire sin 70-års-dag, men møtte en slu motstander i form av kreftsykdommen. Einar ble operert og ble frisk igjen - for en tid. Selv etter at han var oppgitt på Radiumhospitalet trodde han at livet skulle bli godt igjen, selv om lammelsene i kroppen bredte seg. Om morgenen den 26. juli 1992 var han bevisstløs. Dagen før hadde han vært på sightseeing med Falken syketransport i Farsund. Om kvelden 26. juli 1992 døde

han stille på Farsund sykehus. Et utrolig liv var til ende.

Einar var dekorert med følgende medaljer for sin innsats under den annen verdenskrig: Haakon V's krigsmedalje, Krigsmedaljen 09.04.40 - 08.05.45, The 1939 - 1945 Star GRJ VI, The Atlantic Star GRJ VI, The Pacific Star GRJ VI, The Burma Star GRJ VI, The Africa Star GRJ VI, The Italy Star GRJ VI, The Defence Medal Georg VI IND - IMP og Normandy Campaign Medaille 1944.

Rolf H. Aas

Sørum under okkupasjonen

Fredag 3. desember inviterer Blaker og Sørum historielag til et multimedieforedrag i Kommunestyresalen på Sørum Rådhus. Temaet er Sørum under okkupasjonen 1940 - 45, og det er leder for Okkupasjons-historisk utvalg, pensjonert major Kåre Sæther og redaktør for den boka som kommer om okkupasjonsårene i Sørum, Svein Sandnes, som innleder.

Det er tvilsomt om selve boka vil foreligge til møtet, men Sæther og Sandnes vil fortelle om arbeidet med å innhente data til bokprosjektet og hvordan boka er bygget opp. Gjennom avspilling av lyd-kutt fra CD-ROM-platen "Dette er Norge" vil det bli mulig å høre både Koht og Quisling tale. Velkommen til et spennende møte!

NSB kaster ut Tertitten

Det var overskriften vi kunne lese i Romerikes Blad for søndag 26. september. Bakgrunnen var at NSB Biltrafikk hadde behov for hele bussgarasjen på Sørum, hvor Tertitten i dag leier omtrent halvparten av arealet.

- Det betyr at Tertitten blir enda mer utsatt for hærverk enn i dag, sier museumsbestyrer Eyvind Bagle. Senest i begynnelsen av september ble det knust ruter på Tertittens lokverksted og gjort skader på et damplokomotiv.

Siden begynnelsen av 1990-tallet har to av museets damplokomotiver stått i NSBs bussgarasje. Der har de gamle

lokomotivene stått tørt og trygt. Når Tertitten eventuelt nå mister denne lagerplassen, må lokomotivene stues inn i de trange lagerlokalene Tertitten har fra før. De lokalene brukes i dag blant annet til restaurering av vogner. Bagle sier det vil bli trangere og vanskeligere å restaurere vognene hvis de i tillegg må bruke lokalet til utstyret de i dag lagrer i bussgarasjen.

- Det kan i verste fall bety at vi må legge restaurerings-prosjekt på is. Noe som vil være ødeleggende for dugnadsinnsatsen til de frivillige som jobber for Tertitten, sier Bagle. I dag er Tertitten avhengig av folk som frivillig står på for å holde hjulene i gang.

- Selv om NSB Biltrafikk juridisk sett har sitt på det tørre, mener jeg de moralsk sett likevel ikke bør si opp kontrakten, mener museumsbestyreren. Han håper NSB og Tertitten kan finne en løsning som begge kan leve med.

Avdelingsleder Roy Kristiansen ved NSB Biltrafikk Bjørkelangen sier leieavtalen er sagt opp fordi NSB har behov for hele garasjen selv. Garasjen er opprinnelig bygd for NSB sine busser, men de har ikke hatt behov for hele lagerplassen før nå.

Line Fredheim
Romerikes Blad

Hva partiene sa før valget

Det går mot valg av Hans Marius Johnsen fra Arbeiderpartiet til ordfører i det konstituerende møtet Sørum kommunestyre holder 19. oktober. Kristelig Folkeparti og Senterpartiet vil i tillegg til Sosialistisk Venstreparti støtte Arbeiderpartiets ordfører kandidat, som slik får et bredt parlamentarisk grunnlag i kommunestyret.

Arbeiderpartiet gikk selv tilbake 7,4% ved valget, og mistet to representanter i kommunestyret, og kommer inn med 13. SV gikk fram 4,2% og får en representant mer enn forrige periode (3). Senterpartiet gikk tilbake 6,6% fra forrige valg og mister hele tre representanter. Kristelig Folkeparti gikk 2,1% fram og får en representant mer enn forrige periode (3). Høyre gikk fram 3,5%, Fremskrittspartiet gikk fram 4,2% og

begge får seks representanter i det nye kommunestyret. For Høyre er det en, for Fremskrittspartiet to mer enn forrige periode.

Hans Marius Johnsen sier til Romerikes Blad 28. september at "de nye samarbeidspartiene først må diskutere seg fram til enighet i enkelte saker. Det er blant annet frivillig barne- og ungdomsarbeid, stokkebåtens plass i Sørums, bygdeboka, barnehager og omsorgsboliger. Foreløpig ser alt lovende ut. Det er detaljene som skal diskuteres." Vi tar det som et godt signal for Blaker og Sørums historielag at to av de sakene vi har fått fram på den politiske dagsorden er så viktige at de danner noe av forhandlingsgrunnlaget mellom de partier som vil samarbeide om styret av Sørums kommune de neste fire åra. Men la oss rulle filmen bakover noen uker og se litt på hvilke valgløfter partiene presenterte i årets valgkamp.

AP og SV vil ha stokkebåten til Sørums
Sørums Arbeiderparti gikk under overskriften "Kultur" på en knallrød løpeseddel før valget offensivt ut blant annet med følgende valgløfter: "Sørums Arbeiderparti vil * bedre rammevilkår for frivillige organisasjoner, * forbedre idrettslagenes økonomiske betingelser, * støtte boka om Sørums bosettings- og næringshistorie, * få Stokkebåten til Sørums, * opprettholde og utvikle naturlig aktivitet ved Blaker Skanse."

Også Sosialistisk Venstreparti vil styrke lokal kultur i åra som kommer. "SV vil ha den originale stokkebåten til Sørums. SV vil styrke driften av frivillige organisasjoner og grendehus. SV vil ta vare på Bingen lense og den gamle fløterkulturen. SV vil ta vare på bevaringsverdige bygningsmiljøer. SV vil arbeide for bevaring av friluftsområder og tilrettelegging av turstier, vedlikehold og drift av disse. SV vil sikre Tertitten gode kår." "SV ønsker å få samordnet bruken av kulturhistoriske bygninger og gjenstander under en felles organisasjon, slik at den lokale kulturarven vår kan brukes på en aktiv

måte. SV vil styrke historie- og kulturformidling."

For FrP er historielaget hovedfienden

På motsatte politiske ytterfløy i Sørums går Fremskrittspartiet offensivt ut med egen løpeseddel med nærbilde av et veihull og teksten "2 millioner av DINE skattepenger til BYGDEBOK når veiene ser SLIK ut?" I valgavisa brukes bygdebok, stokkebåt og Valstad kafé som eksempler på håpløse prosjekter. En får det inntrykk at Sørums fremskrittsparti bevisst profilerer seg gjennom sin motstand mot disse tre prosjektene. "Helt utrolig at de andre partiene kan finne på å bruke skattepenger på en bygdebok og museum til stokkebåten, når vi vet hvor dårlig det står til med for eksempel læreboksituasjonen for skoleungdommen, eller med de nedslitte skolebygningene, sier Arne-Rune Gjelsvik, ordfører kandidat for FrP i Sørums." Og under overskriften "Bli kvitt Valstad Kafé!" uttaler femtemann på valglista til FrP, Jarle Damborsky, følgende: "Det er til å gråte over at kommunale midler er brukt til å anskaffe eiendommen, og at historielaget nå får skattepenger for å skulle drive kafé i den gamle bygningen. - Det er aldeles utrolig, at bare fordi det har vært drevet en type næringsvirksomhet i bygningen i en periode, er den plutselig av verneverdig interesse?"

I programmet til Sørums Fremskrittsparti ble disse standpunktene presisert slik: "* Gå aktivt imot at kommunen skal bruke skattepenger på "praktbygg" til "Stokkebåten". * Arbeide aktivt for at kommunens engasjement i bygdebokprosjektet opphører snarest, slik at kommunens midler kan bli brukt til mer fornuftige tiltak. * Selge Valstad Kafé."

Blant de borgerlige partiene står heldigvis Fremskrittspartiet relativt alene med sin aggressive holdning mot kulturverninteressene. Høyre har svært runde og lite forpliktende formuleringer i sitt program: "Sørums Høyre vil * Styrke frivillige organisasjoner av sosial og kulturell art slik at de får akseptable vilkår

for å fungere godt. * Være en pådriver for at kulturkontoret aktivt kan fremme turisme i Sørumsund, arbeide aktivt for de mulighetene som vi har bl.a. Blaker Skanse, Tertitten, Frogner gamle kirke, Glomma, Stokkebåten m.m."

SP og KrF vil ta vare på kulturminner

I Sørumsund Senterpartis valgprogram for neste fireårsperiode finner vi bare følgende formulering knyttet til kulturminnevernet: "Videre vil Sørumsund Senterparti fortsatt prioritere registrering og vedlikehold av kulturminner." Hovedprogramposten under kultur er en omorganisering av kulturretaten i kommunen. "Kultursektoren som forebyggende aktivitet har etter Senterpartiets mening blitt sterkt neglisjert. Enkelte andre partier avfeier kulturen med at dette er hobbyen til folk og dermed avviser midler til denne delen. Det som etter Senterpartiets syn bør gjennomføres i perioden, er å sørge for at kulturseksjonen faller inn under en bredere anlagt forebyggende seksjon."

I et intervju i valgavisa med partiets fjerdekandidat, Harald Stokstad, får vi vite at "Senterpartiet vil aktivt støtte" arbeidet med bosettings- og næringshistorien for Sørumsund. Når det gjelder Stokkebåten, heter det: "Sørumsund Senterparti ønsker originalen tilbake til Sørumsund. En forutsetning for dette er at det bygges et hus med en utstillingsplass for båten. Dersom det viser seg at det ikke er mulig å få båten til vår kommune, må det lages en kopi." Om Blaker Skanse heter det: "Sørumsund Senterparti mener det er viktig å ta vare på dette stedet. Vi må legge forholdene til rette slik at stedet blir mye brukt. Blaker Skanse er et av forslagene til tusenårssted i kommunen."

I valgprogrammet for det siste borgerlige programmet, det for Sørumsund Kristelig Folkeparti, leter vi forgjeves etter et eneste ord om kulturminnevern. Heller ikke noen av de konkrete kulturminnesakene er nevnt.

Bred støtte til historielagets saker

Når det gjelder bosettings- og næringshistorien er samtlige partier utenom Fremskrittspartiet enige om at dette arbeidet skal fortsette i kommunestyreperioden.

Bare Fremskrittspartiet går inn for omgjøring av vedtaket om kjøp og bevaring av Valstad café. SV ønsker å få samordnet bruken av kulturhistoriske bygninger og gjenstander under en felles organisasjon, slik at den lokale kulturarven vår kan brukes på en aktiv måte.

Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV ønsker eksplisitt Stokkebåten til Sørumsund, og går inn for å legge forholdene til rette for dette ved et museumsbygg. Også Høyre nevner Stokkebåten i sin opprømsing av kulturaktiviteter som vil styrke turismen i Sørumsund. Med det brede grunnlaget disse sakene har i det nye kommunestyret, burde det være gode muligheter for at historielaget i løpet av neste fireårsperiode skal få gjennomslag for flere av sine viktige saker.

Svein Sandnes

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsund ligger det et manuskript med denne overskriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørumsund var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig utgivelse av bind to og tre, det siste med gårds- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript med kommentarer fra andre bygdehistorikere her i Artikler fra Blaker og Sørumsund historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikelnummer. Denne gang er vi kommet fram til gårdsnummer 4, 5, 6, 7 og 8.

Vølner

Gårdene. Disse tre gårdsnummer, hvorav det ene (nr. 7) nu blir kalt Løri-ølgarn, går

tilbake på hver sin gammelnorske V-gård. Dessuten fantes det i slutten av gammel-norsk tid (nærmest før mannedauen) en fjerde V-gård, som ikke har vært selvstendig bruk i nyere tid. Etter RB. og to diplomer fra 1384 var V. delt i "synste V.", mellemgården og en "nørdregard", som atter var delt i en vestre og østre gård. Den siste av disse er den nuværende V. lille. V. store svarer til den gamle V. "synste", og Løri-øgarn til en av de to andre.

Alle fire gårder har satt sig merke i nyere jordebøker som gamle skattegårder. Det vil si at det før mannedauen var 4 skattebønder på V. Men kjnapt mer enn en av dem var fullgårdsmann, og det var han som brukte den sønste gården; men han var det også til gagns. Av en samlet nyere skyld på 55 lispund tunge svarte de 15 lispund til 14 gamle øyresbol, så etter samme forhold skulde hele den gamle skylda av denne gården bli på omkring 50 øyresbol eller over 6 markebol. Det er ikke utenkelig.

Denne store gården var den eneste som holdt sig oppe som selvstendig gårdsbruk etter manndauen. I kongsjordeboka fra 1577 finner vi bare 1 V-gård, en fullgård med vanlig vissøresats. Men Løren og Smedsrud gav ekstra vissøre av hver sin ødegård, som i 1616 viser sig å være to forskjellige V. "engeland". De hørte begge til Sudreimsgodset og må etter diplomene fra 1384 representere den gamle mellemgården og den nordvestre gården. Den ene av disse har fortsatt å være underbruk, men den andre fikk eget gårdsnummer i matriklen av 1886. Den nordøstre gården er første gang nevnt med egen bruker i 1649 og blev kort etter tatt op i matriklen under navnet V lille. Også denne gården må tidligere ha vært underbruk, men uvisst under hvilken gård.

Eiendomsforhold

V. lille. Kom i senmiddelalderen (etter 1400) under Sørums hovedkirke. Nevnt første gang i stiftsjordeboka 1575 under denne eier med skyld 8 lispund tunge ("V. ødegardt"). Samme eier og skyld i matriklen av 1665.

Løri-øgarn. I mars 1384 solgte Jon Gjulsson til Jon Marteinsson på Sudreim 3 øyresbol i mellemgården i V. Senere samme år, da herren til Sudreim var på lagtinget på Eidsvoll, kjøpte han av Jon Kolbeinsson ½ markebol (dvs. 4 øyresbol) i V. "i nørdregarden og likevel i vestre", altså i den nordvestre gården. Til mellemgården kjenner vi en annen gammel eier, nemlig presten på Sudreim, som 1393 hadde 21/2 øyresbol der. 1575 finner vi presteparten igjen som "V. ødegardt" med skyld 5 lispund tunge; den blev brukt under Prestegården, så den må ha vært grenseskilt ("steint og reint") fra resten av ødegården. I fru Gyrvils skjøte 1599 nevnes både "Valin" 8 lispund og "Velin til Lørengaard" 10 lispund; men det er uråd å si hvilken av disse V-ødegårdene svarte til den gamle Mellemgården og hvilken til den nordvestre gården. Begge blev 1599 krongods og treffes i jordebøkene en tid fremover som to forskjellige "V. engeland". Det som skyldte 10 lipund, fortsatte å ligge under Løren med samme eier (Løren var også tidligere Sudreimsgods).

V. store. 1329 betalte Aste Gunnarsson for en større jordeiendom bl.a. 9 øyresbol i V., som var "så godt at det kastet av sig 1 skippund malt og 1 hefselde smør" (dvs. den vanlige avgiften av 10 øyresbol. Den nye eieren av de 9 øyresbolene het Bjørn Halvardsson. Han gav kanskje eiendommen senere til Drognes kirke i Nes, som vi iallfall 1393 finner som eier av 9 øyresbol i V. Dertil eide presten på Sudreim 5 øyresbol i denne gården. 1575 finner vi de samme eierne, men med skyld resp. 10 og 5 lispund tunge. Drognes kirke blev siden lagt under Nes hovedkirke, men ellers blev disse eiendomsforholdene stående gjennom lange tider. Dette gjaldt imidlertid bare mindre parter av gården: Sørumspresten og Neskirken hadde bare "løs landskyld" av den, som det senere het. Hovedparten av gården med bygselrådigheten var engang i middelalderen kommet under kongen, som i den eldste listen over krongodset, fra 1529, står som eier av 2 skippund tunge i V. Eiendommen var krongods ennu i 1647.

Flaen

Denne gården het ennu i 1723 Nygård, og kom under dette navn inn i matriklen mellom 1624 og 1647. I fogedmatriklen fra 1647 er den et av de ferskeste gårdsnummer i Sørnum (nr. 79). Navnet tyder ikke nettopp på at vi her har å gjøre med en nedlagt gammelnorsk gård som ble tatt opp igjen i nyere tid, men det utelukker ikke muligheten for det. Navnet kan være gitt i gammelnorsk tid, fordi gården var ny da, eller det kan være satt på en ødegård i 1600-årene, fordi den da ble ryddet på ny - i så fall må ødegården før ha hatt et annet navn.

Eiendomsforholdene

Eiendomsforholdene tyder nærmest på at gården er gammel. Den kom inn i matriklen som krongods (skyld 8 lispund tunge), men det må i virkeligheten ha vært som Sudreimsgods (som jo da lå under kronen), for Nygård ble 1/6 1649 makeskiftet sammen med annet Sudreimsgods til Oslo hospital fra Hannibal Sehested, som tidligere samme år hadde fått kongeskjøte på Gyrvilsgodset i Akershus (NRR IX 302 og 385). Sudreimsgodset, som ved Gyrvil Fadersdatters skjøte til kongen 1599 var blitt en "lukket" godssamling, kunde vanskelig få flere gårdsnummer enn det hadde uten ved rydning av ødegårder som fra gammelt hørte med til eiendoms-komplekset. Det eneste måtte være om den grunnen Nygård ble ryddet på, tidligere hørte til en av de andre Sudreimsgårdene i strøket - Egner nordre eller en av Vølnerødegårdene. Ved makeskiftet 1649 kom Nygård under Oslo hospital, som eide meget jordegods over hele Østlandet. Alt dette blev solgt til private i 1730-årene.

Sæteren

Kom inn i matriklen i 1647 eller kort før (nr. 82). Navnet ble da og i lengre tid framover skrevet "Setter", "Sæter" o.l., altså ubestemt form, så det kan forsåvidt godt være av gammelnorsk opprinnelse. Men

gården kom inn i matriklen som almindelig krongods, og da er det også andre muligheter: Den kan være ryddet på grunn som ingen andre kunde vise eiendoms-hjemmel til, og som derfor blev tilkjent kongen som herreløst land; eller grunnen kan ha tilhørt en av krongodsgårdene i nærheten, som Vølner store eller Refsum (som gården skal ha vært seter under, efter hva som blir fortalt). Ikke i noen av disse tilfellene har vi noen garanti for at det dreier sig om en nedlagt gammelnorsk gård, og det tryggeste er da å regne med at vi her har å gjøre med en helt ny gård fra 1600-årene. Navneformen "Setter" osv. må da være en ren skriveform, som svarte til uttalelsen "Setra", noe det finnes mange eksempler på. Vi har i så fall å gjøre med en almindelig seter (gjerne under Refsum), som en tid før 1647 blev bygslet bort til rydning og bosettelse og derfor skyldsatt som særskilt gårdsnummer. Seterbruket kan derfor godt ha fortsatt i lang tid fremover, noe en også gjerne vil slutte av at vi fra 1660 og utover får med et "Setter" blandt "ødeplassene" i Sørnum, dvs. blandt de gårdene som blev drevet som underbruk under andre gårder. Denne gården skulde da ha vært selvstendig bruk og underbruk på samme tid, noe det heller ikke mangler eksempler på.

Om eiendomsforholdene er ellers å si at gården senere i 1600-årene blev solgt av kongen, og iallfall ved år 1700 er brukeren selveier. Skylda var da 7 ½ lispund tunge, likesom da gården halvhundre år før kom inn i matriklen.

Andreas Holmsen

Bli med på bygdebokarbeid !

Selv om ikke bygdebokredaktøren begynner arbeidet før 1. januar, er det allerede stor aktivitet på bygdebokkontoret på Landbrukskontoret i Sparebankgården. Arbeidet består i første omgang i avskrift av kirkebøker for Sørnum og Blaker med påfølgende registrering av opplysningene på data.

Foreløpig er det folk som jobber med bygdeboka på kveldstid mandager og

på dagtid tirsdager. Men det er fullt mulig når som helst å utvide virksomheten også til andre ukedager. Stikk innom og meld deg på dersom du er interessert i slektsforskning og vil gjøre en innsats for bygdeboka.

Du kan også ta kontakt med Morten Moen på telefon 63 82 46 54. Han samordner det frivillige arbeidet med bygdeboka. Du kan velge å arbeide på de tidspunkter som passer deg best. Du kan treffe nye venner med de samme interessene som deg selv. Bli med, da vel!

Om Andreas Holmsens manuskript til gardshistorien

På bygdebokseminaret 21. august fikk vi blant andre bygdebokforfatteren Birger Kirkeby til å kommentere. Det han her har skrevet, var kommentarer gjort etter lesning kun av de ti første gardsnumre.

Holmsens metode

Som ventet viser arbeidet grundig kjennskap til de sentrale kildene for den økonomiske historien. Gjennom sin hovedfagsoppgave og arbeidet med Eidsvoll bygds historie og avhandlingen "Fra Linderud til Eidsvold Værk" hadde Holmsen ervervet både oversikt og innsikt i slikt stoff.

Manuskriptet er for hver navnegard delt i to hovedkapitler. Først kommer en innledning som tar for seg oppdeling i bruk før og etter svartedauen, eventuell nedlegging og gjenrydding. Annet hovedkapittel forteller om eierforhold. Begge er basert på det utvalgte kilder forteller om eiere. Her vil jeg nøye meg med kort å nevne de kildene som er brukt og deretter kilder som *ikke* er benyttet.

Holmsens kilder

Fra før 1575 er trykte kilder benyttet; RB, DN, NKJ, NLB og NRJ.¹ For perioden

¹ RB = Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige gods i Oslo bispedømme omkring Aar 1400, ved H.J. Huitfeldt,

1577 - 1647 har Holmsen lagt til grunn den trykte NRR,² ellers bare utrykte: Kongsjordeboka 1577/78, Axel Gyldenstjernes skyldrevisjon 1594, OC³ (nå trykt), odelsjordebok 1615 (da i det danske Rigsarkivet, nå i det norske Riksarkivet), jordebok 1616, jordebok over kirkegods 1624, skattematrikkelen 1647 (nå trykt), landkommisjonens jordebok 1661, forarbeidene til matriklene 1665 og 1723 og (den trykte) matrikkelen 1886.

Dette er de mest sentrale kildene til eierhistorien og oppdelingene av navnegardene før og etter svartedauen samt nedlegging og gjenrydding av garder. Ut over dette har Holmsen benyttet opplysninger fra annet hold eller fra sine tidligere arbeider, f.eks. at Vølneberg fra 1694 tilhørte Mogens Lauritzøn og opplysningene om "grev Axel".

Holmsens resultater

Ut fra det nevnte kildetilfanget er stoffet behandlet på en utmerket måte. I dag bør det imidlertid kreves at atskillig mer kildestoff dras inn når eierhistorien skal skrives. Da er det naturlig også å komme inn på brukerhistorien. Holmsens korte og konsise oppnøsting av eierforholdet til Gjester er forbilledlig. Han viser her hvorledes det kan la seg gjøre å få oversikt over hvilke veier noe av det gamle Sudreimsgodset har tatt. Er det mulig å komme lenger bakover og finne ut om noe av dette godset kom fra bønder?

Ut fra de kildene Holmsen har benyttet er resultatet svært tilfredsstillende. Man kan naturligvis si at framstillingen er noe kortfattet og at oversikten kunne ha vært noe bedre, f.eks. ved at eierne skilles mer fra hverandre der det er flere eiere til en gard.

I behandlingen av spørsmålet om ødegarder/nybygde garder tidlig på 1600-tallet var Holmsen en foregangsmann, men forståelsen og tolkningen av dette var ikke

Christiania 1879.

² NRR= Norske Rigs-Registranter I - XII, Christiania 1861 - 91.

³ OC = Oslo domkapittels jordebok 1595, Oslo 1983

kommet så langt i 1944 som i dag. Her fins fler kilder enn de som Holmsen arbeidet med. Dessuten må lokalkjennskap komme inn som en viktig del her.

Kilder som ikke er benyttet

Holmsen har ikke benyttet utrykte diplom fra Riksarkivets samlinger. Kanskje fins ikke slikt stoff for disse ti gardsnummrene. Det må iallfall undersøkes.

Under Egner nevner Holmsen to bondeiere, Helle Hvam og Brønnild Lystad (eier av i alt 11 lispund), med tilføyelsen at det trolig var enda flere bondeiere, "som Hvams-folkene efter hvert kjøpte ut, for 1647 sitter Helle Hvams sønn Christen med 1 skippund tunge (altså 20 lispund) i E. mellem." Eierforhold fra 1610 og framover kan en få et godt innblikk i ved å gå gjennom fogdregnskapene i Akershus lensregnskaper. Dette er et større arbeid som Holmsen naturligvis ikke kunne gi seg i kast med i denne sammenhengen. En slik gjennomgang er imidlertid nødvendig, og den vil samtidig gi opplysninger om brukerne av gardene.

Bygsellister og sakefallslister fra ca. 1600 og framover gir også mange opplysninger om eierforhold og brukere. Ødegarder finner en atskillig om i "ødeplass-listene" som følger som vedlegg til fogdregnskapene ennå mot slutten av 1600-tallet. Disse listene kunne bli utvidet av fogden etter hvert som han kom under vær med nedlagte gardar, som han hadde rett til å kreve vissøyreskatt av.

Det kan også være stoff fra andre trykte kilder, bl.a. NHD, OKF og OKK⁴ som Holmsen ikke har benyttet, men dette har jeg ikke undersøkt. Det samme gjelder for enkelte utrykte kilder, f.eks. jordebøker i Stattholderarkivet i Riksarkivet.

⁴NHD = Norske Herredags-Dombøger 1578 - 1664, R. I - IV, udg. E.A. Thomle m.fl., Kristiania/Oslo 1896 - 1966.

OKF = Oslo kapitels forhandlinger 1609 - 1616. Ved Oluf Kolsrud, Kristiania 1914.

OKK = Oslo Kapitels kopibok 1606 - 1616. Ved Oluf Kolsrud, Kristiania 1913.

(OLP = Oslo lagtingsprotokoll II - VII, 1606 - 1616, Oslo 1987.)

Noen endelig konklusjon er det umulig å trekke etter gjennomgang av bare ti matrikelnumre av Holmsens manuskript. For bygdebokarbeidet i Sørums er det nok likevel viktig å gå gjennom de kildene som Holmsen ikke har benyttet seg av i sin framstilling.

Birger Kirkeby

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida Del 5: Lek og arbeid

Siden det var såvidt stor aldersforskjell mellom meg om min yngste søster, ble det til at jeg ble gående å rusle mye for meg selv. Jeg lekte mye alene fordi de andre var så mye eldre. Lekene bestod for det meste av noen enkle tresaker. Det var også noen små fargede glasskuler med mønster på, og små, fargerike steiner som jeg fant på gårdsplassen. Tomme trådsneller, som jeg fikk av mor, var også gjevt. Særlig noen ekstra store, som jeg brukte til forskjellig.

Når jeg skulle legge meg i senga om kvelden, hadde jeg alltid med meg en liten, opprinnelig hvit stoffkanin med lyserødt halsbånd. Jeg er blitt fortalt at jeg før kaninen hadde ei dokke som jeg kalte Else, men det kan jeg ikke huske. Da jeg var fire-fem år fikk jeg en bitte liten lekebil som var laget av blikk. Den var laget i Tyskland, og holdt ikke lenge. Langt mer solid var en kasse med treklosser som jeg for det meste hadde stående under senga mi. Klossene var nokså klompete, men jeg bygget mye forskjellig med dem for det.

Det var vel litt senere at jeg fikk en liten kjerre som var forspent en hest. Alt var laget i tre, men det var veldig stas med den kjøredningen. Jeg tok den med meg ut på gårdsplassen hvor det for det meste lå en sandhaug. Der laget jeg veier og lesset sand på kjerra og kjørte slik som jeg så at de voksne gjorde.

Lange og strenge vintre

Om vinteren, når det det mye snø og store snøhauger, laget jeg glidebaner i de samme haugene for ei stor blå flaske med kort hals.

Det var om å gjøre å få til så mange svinger, tunneler og broer som mulig i hele snøhaugen. Når jeg slapp flasken øverst på banen, gledet jeg meg over å se den gli i full fart nedover og ta svingene, broene og tunnelene etter tur.

Snøhus var det også stas med, og var det mye kram snø, gikk det an å lage fine hus. For å få det til måtte det trilles store snøballer som kunne brukes til bygging. Inne i snøhuset laget jeg lykt av snøballer og satte en liten stearinlysstubb inni. Lykta lyste da opp og gjorde det riktig koselig der inne.

Slik jeg husker vintrene i min barndom var de både lange og strenge, men en måtte jo være ute mest mulig for det. Jeg baset ofte i snøen så jeg ble ganske våt og trillet til og med «kjerringrull» utover Nordbakken. Den gang var det jo ikke på langt nær så gode, praktiske og vanntette klær som barna har i dag, så en måtte jo bli våt.

Jeg hadde også en liten grønn kjelke med understell av jern og med ei trefjøl oppå. Foruten å ake på, brukte jeg den også når jeg skulle dra inn ved. Det var nok ikke så store lass som ble lagt på, men noe ble det vel likevel.

Vedbæring

Etter at det var bygget nytt våningshus på Melvold, ble det min jobb å dra ved i en ståltrådkurv på en kjelke fra vedskjulet. Vi hadde bestandig rikelig av finhugget tørr ved, og det var både godt og nødvendig, for det var ikke lite som skulle til hver dag i kalde vintre.

På kjøkkenet var det en stor kasse hvor veden til komfyren ble lagt. Det skulle helst være granved der, og så måtte jeg passe på å plukke ut rette kvistfrie vedtrær som kunne brukes til å spikke stikker av. Disse vedtrærne ble lagt i varmeskapet på komfyren for at de skulle bli ekstra tørre. Flere ganger i uka spikket jeg stikker som ble brukt til opptenning i ovnene. Stikkene ble lagret i en pappeske under komfyren og var tørre og fine. Jeg måtte også sørge for at det var rikelig med ved i alle vedkassene.

Det kunne være tungt for en smågutt å bære all veden som skulle til der opp i annen etasje.

Ved siden av vedbæringen hadde jeg også den oppgaven å tenne opp i ovnene på alle tre soveværelsene der opp som var i bruk hver dag. På den måten lærte jeg meg tidlig til både å tenne opp og fyre i en ovn. I tillegg forstod jeg alltid å være veldig oppmerksom og forsiktig med varmen. Det måtte for all del ikke ligge eller henge noe nær ovnen som kunne ta fyr. Dette er en regel som jeg alltid har fulgt også alle år siden.

Om vinterkveldene satt jeg foran komfyren med en sekk på fanget når jeg smurte støvlene mine. Støvlesmørningen bestod av tjære og tran og måtte varmes i en liten boks på komfyren for å bli «smøretynn». Ovnsdøra stod åpen slik at varmen kom mest mulig til nytte direkte på støvlene, som burde være så varme som mulig. Da trakk smørningen seg bedre inn i læret og hadde god virkning.

Våre egne dyr

Først på 1920-tallet var det en gårdskar hjemme som het Kristiansen. Han var flink til å snekre, og laget blant annet et veldig fint duehus. Det ble satt opp på en solid firkantet stolpe like ved vannkummen midt på gårdsplassen. Det ble bygget slik at kattene ikke kunne komme dit opp. Far kjøpte to par hvite duer til meg. De hadde røde ben og øyer og var altså albinos. De formerte seg bra, og på det meste hadde jeg vel ti - tolv stykker.

Omtrent samtidig med at jeg fikk duene, fikk broren min et kaninpar. De formerte seg enda fortere, og det varte ikke lenge før det var en hel flokk av dem. Om vinteren hadde han dem i et lite rom ved siden av fjøset. Om sommeren var de i en stor nettingbinge inntil grunnmuren til stallen. Der hadde de et fint hus og fikk bestandig mye godt å spise.

En morgen vi kom ut hadde de likevel gravet en tunnel og kommet seg ut i friheten. Vi hadde et svare strev med å fange dem og få dem inn i bingen igjen.

Kaninene var også nyttige ved at de skaffet oss godt kjøtt til mange middager. Etter noen få år ble hele kaninholdet avviklet.

Lage noe selv

Da jeg var fem - seks år gammel, fikk jeg et malerskrin med små brikker av vannfarger til jul. Brikkene hadde forskjellige farger, og det fulgte også et par små pensler med. I tillegg fikk jeg et hefte med tegninger som kunne fargelegges. Jeg satt gjerne ved bordet i «gråstuen» og arbeidet med dette. Min bror hadde såkalt løvsag. Det var en liten sagbue hvor det kunne festes et tynt sagblad. På en finerplate kunne han tegne mønstre og skjære ut forskjellige ting etter det, som senere kunne settes sammen til forskjellige gjenstander. Det kunne være små hus, esker, hyller, brevholdere og skrin med lokk.

På bordet i «gråstuen» drev vi også med forskjellige spill som ludo, halma, domino og firkort om norske forfattere. Far laget også en kabal av små pappbrikker med tall fra en til seksten. Det er ikke lett å forklare mer om det her, men spillet var vanskelig og forlangte stor konsentrasjon. Min bror hadde også noe som het mecano, og det var satt sammen av veldig mange forskjellige deler. Det bestod av mange smale, lange og kortere metallplater, og i de platene var det boret ganske tett med hull. Det var også med små hjul, aksler og skruer, slik at en kunne skru det sammen og lage forskjellige ting etter eget ønske. Jeg husker at vi tok urverket ut av en gammel vekkeklokke og brukte det som motor i en slags liten «bil». Det var veldig stas at den kunne gå bortover bordet. Vi kunne også lage hus, tårn, broer og mye annet.

Den gang var det av og til med i Allers et innlegg av tynn papp hvor det var fargelagte stykker med borger, slott, stavkirker og andre hus. Disse stykkene klippet jeg ut, brettet, limet og satte dem sammen. Det var morsomt når jeg fikk det til. Det største problemet var å få limingen til å holde. Det var ikke snakk om å kjøpe lim. Det laget vi selv av rugmel, og det var ikke bestandig at vi fikk det til å «bite»

særlig godt. Det hendte dessverre ofte at diverse skjøter gikk opp i limingen med mye plunder som resultat.

Stort sett gikk det likevel ganske bra. En gang hadde Allers mønster til Heddal stavkirke. Den var nokså vanskelig å få til, men kirken ble bra den, og det arbeidet var jeg visst litt stolt av å ha fått til.

Aktiviteter om vinteren

Bror min lagde seg kjelke av en liten trelem og tre skøyter. På undersiden, bakerst på lemmen, spikret han fast en firkant på tvers, og på hver side av den festet han en skøyte. Foran på denne lemmen laget han et hull og gjennom hullet satte han en rund solid staurstump. Under festet han den tredje skøyta, og i den øvre enden festet han et tverrtre til å styre med.

Det hendte iblant at det var vintre med mye holke og da var kjelken fin å bruke. Jeg husker en gang det var bare blanke isen på den gamle kongeveien langs hagegjerdet hjemme og nedover fegata til kuhavna. Da satte han seg på kjelken sin øverst oppe ved hagehekken og lot det stå til utover. Kjelken fikk en voldsom fart i den bratte bakken, og han hadde ingen mulighet for å bremse ned farten eller langt mindre stoppe. Jeg stod igjen oppe ved hagegjerdet og så med forskrekkelse på den ville kjøringen. Grinda til kuhavna var hektet av om vinteren, og var satt inntil gjerdet, men grindstolpen stod nokså langt ute i veien likevel. I susende fart gikk det nedover like forbi grindstolpen og videre ned gjennom havna. Det var holke hele veien nedover og han fikk ikke stoppet før han var kommet dit hvor Melvold ungdomsskole er i dag. Hadde han ikke mestret kjelken så godt som han gjorde, kunne det gått riktig ille. Det hendte også en sjelden gang at det var holke bortover på jordene, og da ble det mange fine steder å ake med skøytekjelken.

Når det var solid is på dammen bak låven, hogg vi et hull i isen midt på, og i det hullet satte vi ned en gjerdestolpe som rakk omtrent en meter over isflaten. I enden av

stolpen slo vi ned en solid jernpigg. Etter to-tre dager var gjerne stolpen frosset godt fast. Da tok vi en lang lestaurog i den boret vi et hull omtrent en meter innpå fra den grove enden. Så tredde vi stauren ned på jernpiggen og festet en kjelke i ytterenden. Når en stod inne ved stolpen og dro stauren rundt, fikk kjelken en ganske voldsom fart. Den som satt på der, og det var som oftest meg, måtte klore seg fast best mulig for ikke å falle av. Det hendte nok i blant, men moro var det likevel, og det gikk alltid bra. Vi kalte det hele for en «lire».

Når det hadde vært barfrost i lengre tid sent på høsten, og det var det faktisk i min barndom, da ble det en fin blank is både på dammen og elva. Da tok vi fram skøytene for å prøve å gå litt på dem. Det var gammeldagse saker med en skruanordning til å feste skøytene til støvlene med. Det var sørgelig ofte at skøyter og støvler passet svært dårlig sammen, og resultatet var selvfølgelig at skøytene ramlet av etter tur. Var en først kommet litt i gang med å gå, var det jo ergelig når det hendte.

Til å begynne med gikk vi på dammen, men senere dro vi ned til Leirelva for å prøve oss der. Der var det jo bedre å gå, for vi hadde hele elva til rådighet og slapp å gå bare i en liten ring. En gang husker jeg at vi våget oss helt til Sørumsstangen, der Gjermåa renner ut i Leirelva. Det var et drøyt stykke å gå for en liten kar med det dårlige utstyret vi hadde, men moro var det likevel.

Om vinteren gikk vi også ganske mye på ski. Skiene våre var etter dagens forhold svært primitive. De var brede og korte lønneski som en snekker hadde laget. De hadde gammeldagse bindinger med en rem over tåen på støvelen. Støttejern for støvlene satt i gjennomgående hull i skiene og var bøyet opp på begge sider. Disse hullene svekket skiene mye. De hadde lett for å knekke der. Noe bra hadde vi likevel, og det var bambusstaver med trinser. Bortsett fra fast parafin, var det ikke snakk om å kjøpe skismørning. Min bror hadde en gang fått tak i noen gamle grammofonplater

som han brøt opp i biter og kokte sammen med et eller annet, jeg tror det var tjære. Litt gummi ble visst også blandet oppi. Når denne massen stivnet, ble den ganske fast. Vi skar da biter av den og brukte til skismørning på kladdeføre. Det gikk da på et vis det også, selv om det ikke kan sammenliknes med dagens smøreutstyr. Vi var vant til å gjøre alt på den enkleste og billigste måte, for penger hadde vi praktisk talt ikke.

De fineste skiturene hadde vi utover ettervinteren, når det var blitt et underlag av skare. Da hadde vi fine skiturer både i Hexebergåsen og i skogen oppover langs Leirelva. Da hendte det i blant at vi kom nære innpå både elg og rådyr.

Kristian Lieungh

Historielaget på Internett!

Endelig kan du møte Blaker og Sørums historielag på internett. Hjemmesiden vår har foreløpig den litt kryptiske adressen <http://home.eunet.no/~oddmob>. For alle som har adgang til internett inviterer vi til et besøk på egen hånd. Først og fremst er det presentasjonen av gamle bilder fra Sørumsand som er imponerende. Foruten "web-master" Lillian Mobæk er det Anders Henriksen og Per Aurstad som har stått for denne. På internettsidene ligger også bl.a. tidligere utgitte lokalhistoriske artikler, strategiplanen 1999 - 2004, annen informasjon om historielagets arbeid og pekere til andre historielag. Vi tror en peker fra Sørums kommunes hjemmesider vil øke attraktiviteten for disse vesentlig, og påtar oss gjerne oppdrag med presentasjon av viktige kulturminner på internett for kommunen.

Funn av jernalderbosetting på Huseby gard ved Lørenfallet

Et område ved Huseby gard er planlagt til boligbygging. Området ligger om lag en kilometer nordøst for Sørums kirke, langs riksvei 171. Før utbygger får byggetillatelse, sjekker Fylkeskommunen alltid

om det ligger kulturminner skjult under det øverste jordlaget. Nettopp det var tilfellet på Huseby.

Arkeologene har funnet varme-påvirkede steiner og rester etter kull i kokegropene. Takket være kullet kan eksperter datere funnet med forholdsvis stor sikkerhet.

I kokegropene la romerikingene steiner og tre. Kjøttet ble lagt på toppen av steinene og dekket til med jord. Dermed fungerte den som en stekeovn.

- Vi antar at de store kokegropene ble brukt i forbindelse med festmåltider. forteller feltleder Kathrine Stene fra Oldsaksamlingen ved Universitetet i Oslo (UiO). Men det er ikke det eneste funnet de har gjort.

Langhus og perle

Arkeologene har også funnet rester etter stolpehull. Stene regner med at det har vært flere hus på plassen, såkalte langhus med fjøs i den ene enden og våningshus i den andre.

Gravhaugen ikke så langt fra jernalderfunnet styrker teorien om at det har bodd folk på stedet. En blå perle og keramikkrester etter kokekar er de eneste gjenstandene arkeologene har funnet. De har brukt en uke på utgravningene.

Etter at arkeologene har sikret seg nok dokumentasjon, er det fritt fram å bygge hus oppå utgravningene, hvis utbygger har fått konsesjon.

Line Fredheim
Romerikes Blad

En 2000 år gammel historie fra Sørurn på Raumariciae

Kråka Kra: *Velkommen, alle sammen! Mitt navn er Kråka Kra. Dere skal nå få høre en mer enn 2000 år gammel historie fra Sørurn. Dere skal bli kjent med en gutt som hette Tor og med ei jente som hette Vivja. På denne tida da disse to barna levde, så var det vanlig at fedrene dro ut i verden for å slåss sammen med gallerne mot den*

romerske keiser Augustus. Noen ganger vant fedrene mot romerne, og da kunne de komme hjem med mange skatter som f.eks. våpen og smykker. Og noen ganger så tapte fedrene, og da kunne de miste både liv og helse eller bli solgt som slaver...

Slik begynner "spillefilmen" om Stokkebåten, som sammen med en jernalderutstilling skal bli tusenårgaven til barna i Sørurn fra elevene ved Vesterskaun skole. Vi skal ikke unnså at prosjektet er ambisiøst og at vi skjelver en smule over hva vi har tatt på oss, men samtidig er vi tre parter som har samarbeidet før, og med utbytterikt resultat. Jeg tenker på Musikk- og kulturskolen, på skolefritidsdelen og på barneskolen ved Vesterskaun skole.

Stokkebåtprosjektet vårt startet med at rektor Magnar Osland ved Musikk-skolen spurte undertegnede om det ikke kunne ha vært moro å fortsette samarbeidet vårt med et bidrag til tusenårsmarkeringen. Kanskje med noe for barna i Sørurn... Kanskje et barneteaterstykke? Joo, dro jeg på det. Det kunne jo vært moro det? Og så gikk jeg og grublet, småsnakket med Magnar, med lærerne og med rektor Per Jansen. Og plutselig en dag hadde vi det: STOKKEBÅTEN! Den er jo rett over to tusen år. Her hadde vi ikke bare et sensasjonelt funn, men også en mulighet til å formidle spennende lokalhistorie. Det var iallfall vår første reaksjon.

Vår neste reaksjon var om det egentlig var så veldig mye spennende lokalhistorie fra for over to tusen år siden. Fra vikingetida visste vi jo at det var en god del, men *to tusen* år siden...? Var Sørurn i det hele tatt befolket da? Og de som eventuelt bodde her, de sprang vel rundt i skinnfell og hadde knapt nok oppfunnet verken ilden eller hjulet, om enn en stokkebåt... For å gjøre en lang historie kort: Sørurn var befolket, og denne befolkningen var både bereist og smykkebefengt. Stokkebåten hadde de sannsynligvis brukt som en hendig farkost til å farte rundt på elvene i Norge, Sverige og kanskje resten av Europa med.

Det var i det hele tatt snakk om en så livlig og spennende tid at mitt problem ble, siden jeg skulle være manusforfatter, å få formidlet Sørums lokalhistorie på en måte som gjorde at jeg ikke fikk både foreldre og barneombudet på nakken. Løsningen ble å skrive et dukketeatermanus. Vi søkte Tusenårskomiteén i Sørum om prosjektmidler og fikk 15.000 kroner. Deretter fordelte vi oppgavene og laget en framdriftsplan for å komme i havn før nyttår. Musikk- og kulturskolen skulle skaffe dukketeaterekspert, filmkomponist og videokamera, mens vi på Vesterskaun skole fordelte oppgavene slik: 5. - 7. klasse skulle lage spillefilmen med dukker, kulisser og teater. 1. - 4. klasse skulle lage utstillingen, mens SFO-delen skulle bidra med prosjektleder og med ekstra barn og voksne når det trengtes.

I skrivende stund har vi nettopp begynt. Vi er blitt varmet opp av Åsmund Huser, som skal være vår dukketeater-ekspert og inspirasjonskilde. Barna har lest gjennom manuskriptet og har så smått begynt å tegne sine første forslag til dukker, og utstillingen er kommet i hus. Jeg må tilstå at jeg gleder meg som et barn på julaften til fredag 14. januar og stunda når våre elever "pakker opp" sin tusenårgave til barna i Sørum. Jeg er trygg på at både bidragyttere og tilskuere i alle aldre vil få seg en gledelig og stolt lokalhistorisk opplevelse.

Ellen Margrete Knivslund

Tusenårsfeiringen i Sørum

Tusenårskomiteén i Sørum har som vi har lest bevilget 15.000 kroner til Vesterskaun skole til en dukkefilm om Sørumbåten. De har også bevilget 30.000 kroner til et arrangement med tyngdepunkt i Frognerområdet helga 14. til 16. januar. Tanken på å bruke denne helga framfor selve nyttårs-helga var at da vil de fleste feire sammen med venner og familie. Fjorten dager senere er det rom for et fellesarrangement.

Initiativtaker til arrangementet er Kultur- og musikkskolens rektor Magnar Osland. I løpet av sommeren fikk han

engasjert tidligere sørumsokning og fortsatt medlem av Fraunakoret, Egil Kopperud, som prosjektleder for arrangementet. Senere er Leo Leonhardsen blitt oppnevnt som prosjektleder for fredagen, Ellen Næss for lørdagen og Wenche Falstad for søndagen.

Alle frivillige lag og organisasjoner i Sørum er blitt invitert til å bli med. Allerede torsdag 13. januar varmer elever fra Kultur- og musikkskolen opp med besøk ved sosiale institusjoner i kommunen. Fredag formiddag inviteres alle barnehagebarn i kommunen til en konsert i Frognerhallen med "Klangers musikkverksted". Senere får de puljevis oppleve premieren på dukkefilmen om Stokkebåten i Grendehuset på Frogner. Om kvelden blir det mønstring av lokale rockeband i Frognerhallen i regi av fritidsklubbene, mens Skaun vise og lyrikk arrangerer tradisjonell musikkafé i Grendehuset. I Frogner kirke blir det midnattskonsert: "Tango til tusen" med musikk av Astor Piazzolla.

På dagtid lørdag er det utstillinger, stands, salgsboder og servering i Frognerhallen. Det antydes at menighetsrådene i Sørum vil stå bak servering av "himmelsk lapskaus" i Café Perleporten. Også historielaget vil ha stand i hallen, som Steinar Dalbakk er ansvarlig for. Det blir salg av kalendere, kanskje også boka om Sørum i okkupasjonsårene 1940 - 45. I hvert fall blir det intensiv verving av nye medlemmer til det nye hundreåret. I grendehuset blir det pensjonisttreff, og her er historielagets mann Fredrik Lindstrøm. Glommabredden musikkorps vil gjenskape dansemusikk komponert i Sørum på 1800-tallet, og Kåre Sæther vil kåsere om okkupasjonshistorien i Sørum. Utendørs vil det være karnevals-stemming på isen, og de ønsker det kan bli med på historielagets populære "kjenn din bygd"-tur med buss. Lørdag kveld vil en i tilknytning til arrangementet søke å arrangere en jazz-konsert i vognhallen til Tertitten på Sørumsand. Det blir også kveldsarrangementer i Frognerhallen, i grendehuset og i Frogner kirke.

Søndag ettermiddag er det planlagt en stor festforestilling i Frognerhallen. Her vil skolekorpene, musikkskolen, kor og musikklag samt ulike teatergrupper engasjeres. Første avdeling vil handle om "En reise gjennom Sørums historie i ord og toner". Historielaget er trukket inn i planleggingen av denne delen av arrangementet. Den andre avdelingen vil bestå av populær filmmusikk fra det tjuende århundre spilt av skolekorpene og med kompband fra Skaun vise og lyrikk.

Arrangementet i Frogner 14. til 16. januar 2000 blir det store, samlende tusenårsprosjektet i Sørum. Vi anmoder de av våre medlemmer som har anledning til det til å stille seg til disposisjon for oppdragstakerne for ulike oppdrag. Og vi tar det som en selvfølge at alle går mann av huse for å støtte opp om arrangementet som menig publikum. Det er første gang det arrangeres en slik kulturdugnad i Sørum, og det er viktig at arrangørene lykkes. Dersom prosjektet går med overskudd, og det er det all grunn til å tro, skal dette fordeles mellom de frivillige organisasjonene i Sørum i forhold til deres innsats i forberedelse og gjennomføring av arrangementene. Vi oppfordrer derfor våre medlemmer om å bidra til at arrangementet blir vellykket, slik at det kan bli utgangspunktet for en ny tradisjon.

Svein Sandnes

Lederens spalte

Under årets kommunevalgkamp ble skolene satt i sentrum. Ved siden av eldreomsorgen er da dette også kommunenes viktigste ansvarsområde. I en valgkamp sies det mye som en kanskje ville latt være å si i andre sammenhenger. Vi som har unger i Sørumskolen vet jo at det ikke står så dårlig til. Den ene av mine har havnet i en klasse som starter med reformpensum hvert år, og får derfor helt nye skolebøker rett fra trykkeriet. Den andre følger de gamle læreplanene og får skolebøker som er brukt fire - fem år før. Verre er det ikke.

Men skolene i Sørum har et relativt trangt driftsbudsjett sammenliknet med andre kommuner på Romerike. Dette er

likevel småpenger i Sørums totaløkonomi. Det vil ikke koste kommunene mange kronene i tilleggsbevilgninger å komme øverst på statistikken over driftstilskudd til skolene.

For at ikke kommunestyret eller skolesjefen skal bli sittende som propp i systemet, bør driftsbudsjettene deles ut som rammetilskudd etter antall elever, og på skolene bør foreldrene trekkes med for å drøfte hvordan de begrensede ressursene en tross alt er blitt tildelt skal vare lengst mulig og gi elevene mest mulig utvikling.

På Vesterskaun skole har elever og lærere fått et mindre beløp fra Tusenårskomitéen i Sørum som har utløst mye kreativitet knyttet til lokalhistorien. Resultatet vil bli en dokkefilm om dem som brukte Stokkebåten og hvordan de levde. Men det er den kreative prosessen som har ført fram til det resultatet som er viktig for både læring og sosiale forhold på skolen.

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes

Returadresse: Svein Sandnes

Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B

På Sørum skole vil skolelokalene dette året bli så trangbodde at de må mer ut i lokalmiljøet sitt i timene. Sørum har tatt kontakt blant annet med historielaget for i samarbeid å utvikle materiell og idéer til undervisningsopplegg knyttet til nærmiljøet rundt skolen. Det er en ball vi har tatt og vil trille videre i løpet av skoleåret.

Selv tok jeg klassen sønnen min går i på Haugtun skole med på en rusletur opp på bygdeborgen i Holmselia. Vi tok en ettermiddag da også mange foreldre hadde anledning til å bli med. Det ble en fin tur og både elevene og vi foreldre lærte noe om forhistorien til det stedet vi bor på som er en viktig ballast å ta med seg inn i hverdagen. Tilhørighet, røtter og tradisjon. Kostnaden var null ut over bensinen vi brukte for å komme oss dit.

I historielaget har vi nå på det nærmeste restaurert gamle Vølneberg skole. Med strøm og annet vedlikehold koster den oss nærmere 20.000 kroner i året. Men det synes vi det er verdt. La oss si at vi fikk 40 klasser i løpet av et år til å ta én undervisningsdag i den gamle skolestua, og naturligvis gjøre litt ekstra ut av det med fortelling om hvordan det var å gå i skolen for hundre år siden.

La oss si at det skulle koste klassen 500 kroner dagen, i snitt 25 kroner per elev. Da ville undervisningen bli en opplevelse rikere. Det lokalhistoriske stoffet ville tvinge seg på. Og vedlikeholdet av gamle Vølneberg skole ville være finansiert.

Muligheten for å realisere så enkle idéer er det jeg tror det må fokuseres på dersom vi skal gjøre skoledagen triveligere for ungene våre. Vi har for over et år siden fra historielaget oversendt Sørums kommune et konkret opplegg for hvordan vi sammen med lærerne i Sørumskolen kunne utvikle et felles undervisningsmaterieell for arbeid knyttet til lokalhistorien. Vi tror fortsatt det er en svært god idé. Og har heller ikke støtt på noen som mener det motsatte. Det gjelder bare å komme i gang.

Svein Sandnes